

NADENKEN OVER FAMILIERELATIES VERRIJKT PASTORAAT

Iedereen is geboren te midden van een familie. Zo'n familie geeft je een plek in de wereld, je hoort ergens bij. Vooral mensen die bijvoorbeeld vanwege adoptie hun familie niet kennen, weten hoe ontheemd dat voelt. Het contextuele denken, ontwikkeld door de Hongaars-Amerikaans psychiater en gezinstherapeut Ivan Boszormenyi Nagy, handelt met name over deze relaties en de moeilijkheden die zich binnen die relaties kunnen voordoen. Dit artikel staat stil bij het belang van deze contextuele benadering voor het pastoraat.

Door Jaap van der Meiden

Familierelaties lopen niet altijd vanzelf. Iedereen kent wel de verhalen waaruit blijkt dat mensen deze bloedband soms ook als knellend en belastend kunnen ervaren. Mensen die binnen het pastoraat werken weten daarover mee te praten. Om nog maar niet te spreken over het klemmende appèl dat het gebod 'eert uw vader en uw moeder' op mensen kan doen. Anderzijds zijn mensen het in de regel er wel over eens dat kinderen bij hun eigen ouders moeten opgroeien.

Ik zou in dit verband willen spreken van een schepingsorde: kinderen worden geboren uit ouders en binnen een familie. Blijkbaar is dat de beste omgeving voor kinderen om op te groeien. Binnen dat gezin ontvangen kinderen wat ze nodig hebben, zowel voor hun lichamelijke als voor hun emotionele, psychische en geestelijke ontwikkeling. Ouders vervullen wat dat betreft de belangrijkste rol in de ontwikkeling van kinderen. Door hun manier van

opvoeden, hun zorg, bemoediging en stimulans en door hun voorbeeldgedrag groeien kinderen op tot volwassen mensen die vervolgens weer de ouders kunnen worden van de volgende generatie.

► ROULERENDE REKENINGEN

De grondlegger van de contextuele benadering, veelal aangeduid als Nagy (spreek uit: Nodzj), is geïnteresseerd geraakt in de betekenis die generaties en familieverbanden hebben op het functioneren van mensen. Het contextuele denken gaat er van uit dat mensen in belangrijke mate worden gevormd door deze 'context'. Kinderen worden met name gevormd door hun ouders, terwijl ouders op hun beurt gevormd zijn door hún ouders. Zo zijn generaties met elkaar verbonden en worden veel zaken doorgegeven, zoals gebruiken, tradities, normen en waarden, politieke of godsdienstige overtuigingen, patronen en gedachten ►►

over hoe om te gaan met mensen van buiten de familie.

Ook verwachtingen, wensen, gewoonten, opdrachten en soms zelf onbetaalde rekeningen kunnen worden doorgegeven aan de volgende generatie: de 'roulerende rekening'. Voor ieder kind dat binnen een willekeurige familie geboren wordt, ligt zo'n erfgoed klaar. Het maakt je tot deel van en het geeft je een plaats binnen de familie en binnen de opeenvolgende generaties. Het geeft je de wortels waarmee je in het leven staat. Het contextuele denken benadrukt het belang van het antwoord geven op de eigen ontwikkeling en opvoeding. Eenmaal volwassen geworden, staat een mens immers voor de taak om zorg en verantwoordelijkheid te dragen voor bijvoorbeeld eigen kinderen. Het is dan van belang dat de eigen geschiedenis niet in de weg staat. Daarom staat de contextuele benadering stil bij de vraag: hoe kan een mens zich ontwikkelen tot een zelfstandig

en verantwoordelijk medemens. Daarbij gaat dit gedachtengoed er van uit dat de verbondenheid met ouders, gezin van herkomst en familie een belangrijke rol speelt. Of, om het in meer contextuele terminologie te vatten: hoe kan de mens de juiste balans vinden tussen op gepaste wijze zorg dragen en zorg ontvangen.

› PASTORAAT VERRIJKT

Pastoraat houdt zich bezig met de zorg om mensen en wel in het bijzonder waar het hun relatie met God betreft. Althans, dat is met wat grote passen uitgemeten de plaats van het pastoraat in het totale veld van zorg om mensen. Omdat pastoraal werkers vertrouwelijke gesprekken met mensen voeren, komen zij ook in aanraking met relationele perikelen tussen ouders en kinderen en tussen familieleden. Alleen daarom al zou ik willen zeggen dat het pastoraat zeker met het contextuele denken verrijkt zou kunnen worden.

Het biedt een benaderingswijze die handvatten geeft om met deze ingewikkelde thematiek aan het werk te kunnen.

Een contextueel geschoold pastoraal werker zal bijvoorbeeld beter in staat zijn de rol van de zogenoemde relationele ethiek in de gepresenteerde problemen van de pastorant te herkennen. Zo kan het zicht op en de relatie met God bijvoorbeeld zeer vervormd zijn vanwege een verstoorde ouder-kindrelatie. Het stil staan bij en erkenning geven aan de zwaarte van deze problemen kan voor de pastorant als bemoediging worden ervaren. Het kan hem zelfs de moed geven er mee aan de slag te gaan.

› MEEBUIGEN

Een van de belangrijkste dingen die een pastoraal werker kan leren van de contextuele benadering, is het rekening houden met loyaliteit. Juist omdat ieder mens zo verweven is in dat web van loya-

liteiten, heeft dat een grote betekenis in het leven. De enorme invloed van loyaliteit naar eigen ouders en eigen familie wordt vaak onderschat. Als het gesprek gaat over de ervaringen en relatie met ouders, is het daarom van groot belang een zogenaamde loyale context te creëren: een sfeer waarin de pastorant ervaart dat hij dingen over zijn eigen ouders kan vertellen zonder dat hij daarmee zijn ouders veroordeelt. Soms vertellen pastoranten vreselijke dingen over hun ouders. Blij dat er iemand is die naar ze luistert.

Als de pastoraal werker, vanuit zijn begrip voor de ernst van de situatie, daarbij dan teveel meebuigt, zou de pastorant zich achteraf schuldig kunnen voelen over zijn openheid. Hij zou dan de volgende keer meer op zijn hoede kunnen zijn, en minder openlijk kunnen vertellen over zijn pijn of boosheid. Het helpt de pastorant veel meer als hij aan de houding van de pastoraal werker ervaart dat deze het verdriet en de boosheid be-

››

› DE RELATIONELE WERKELIJKHEID

De contextuele benadering beschouwt de mens als 'mens in relatie'. In relatie met zijn geschiedenis, zijn ouders, zijn familie, maar ook in relatie tot zijn 'gekozen' relaties (echtgenoot, collegae, vrienden) en, niet in het minst, in relatie tot de volgende generatie. Om iets meer grip op die relationele werkelijkheid te kunnen krijgen, worden vier dimensies onderscheiden³:

- 1 De dimensie van de feiten.** Binnen deze dimensie vallen objectief waarneembare feiten als erfelijkheid, lichamelijke eigenschappen, gebeurtenissen in het leven van de persoon zoals echtscheiding, adoptie, invaliditeit, werkloosheid, armoede en oorlog.
- 2 De dimensie van de psychologie.** Binnen deze dimensie onderscheiden we datgene wat zich in het individu afspeelt aan behoeften, gevoelens, gedachten, fantasieën en motivaties. Het gaat dan over persoonlijk-

heidseigenschappen, afweermechanismen, ego-sterkte en dergelijke zaken.

- 3 De dimensie van de interacties.** Hier handelt het over de patronen van waarneembaar gedrag en communicatie tussen personen, zoals gezinsstructuren, systeemregels, feedbackmechanismen, zondebokmechanismen en coalitievorming.
- 4 De dimensie van de relationele ethiek.** Hierbij gaat het om het evenwicht tussen het geven en ontvangen van gepaste zorg. Relationele ethiek handelt over de invloed van vorige generaties op het individu. Als eerste ten aanzien van de wijze waarop hij zijn eigen leven vorm geeft, maar ook en met name ten aanzien van de invloed die dat vervolgens heeft op volgende generaties.

Deze laatste dimensie staat centraal binnen het contextuele denken. Als de 'relatio-

››

grijpt, maar daarmee de ouders niet laat vallen. De pastorant ervaart uit deze 'meerzijdig gerichte partijdigheid' dat het vertrouwd is om de moeilijke relatie nader te onderzoeken. Uiteraard is het voor een pastorant niet eenvoudig zich deze houding eigen te maken.

› VERDIEPEN

De contextuele benadering is een veelomvattend gedachtegoed. Ik ben er van overtuigd dat het een belangrijke aanvulling kan zijn voor hen die binnen het pastoraat werkzaam zijn. Dit artikel mag daarom gerust gelezen worden als een uitnodig-

ging om dieper op dit thema in te gaan. Ik hoop dat pastoraal werkers geïnteresseerd raken in het contextuele denken als aanvulling op hun eigen deskundigheid. Ik kan vanuit mijn praktijk als docent en als contextueel therapeut zeggen dat de inzichten die deze benadering ons bieden een verrijking zijn voor het denken over de mens.

Bovendien verhoudt deze benadering zich uitermate goed tot Bijbelse uitgangspunten en principes. Juist ook de Bijbel hecht belang aan goede relaties als het ons oproept om, voor zover het van ons afhangt vrede te houden met alle mensen.¹ Het contextuele denken wil mensen daarin bege-

VERVOLG VAN KADER OP PAG 15

neethische dimensie' met de drie andere dimensies wordt verbonden, biedt dat een kader van waaruit we meer begrip kunnen krijgen voor en inzicht kunnen krijgen in verwickelingen die zich bij mensen en binnen menselijke relaties voordoen. Uiteraard biedt het ook meer mogelijkheden voor het vaststellen van helpende maatregelen of strategieën.

Loyaliteit

Als illustratie van de dimensie van de relationele ethiek wil ik een kernbegrip uit deze dimensie kort toelichten: Loyaliteit. Loyaliteit is misschien wel één van de belangrijkste krachten in het leven van mensen, kind of volwassen. Loyaliteit houdt in dat mensen vóór alles trouw zijn aan die mensen die van (veel) betekenis zijn (geweest). Omdat ouders van oneindig grote

betekenis zijn voor kinderen en omdat de band tussen ouders en kinderen onverbreekbaar is, is ook de loyaliteit onverbreekbaar. De contextuele benadering spreekt in dit verband van 'verticale loyaliteit'. Loyaliteit is niet zozeer een gevoel, maar veel meer een gegeven, iets wat in de ouder-kindrelatie is ingeweven. Maar mensen ontwikkelen in de loop van het leven ook loyaliteit naar anderen: vrienden, werkgevers, partners (de zogeheten horizontale loyaliteit). Als deze loyaliteit in botsing komt met de loyaliteit naar ouders, spreken we van een loyaliteitsconflict. Loyaliteitsconflicten zijn eigen aan het leven zelf en dragen bij aan het proces van zelfstandig worden van kinderen. Dergelijke conflicten hebben het nodig dat ieders belangen op respectvolle wijze worden meegewogen in de uiteindelijke

leiden. Het eren van ouders mag daarin wel als heel bijzonder aandachtspunt genoemd worden. De meest intrigerende betekenis voor het pastoraat is misschien zelfs wel te vinden in de wijze waarop vanuit het contextuele denken mensen begeleid worden in het vergeven (ontschuldigen) van bijvoorbeeld ouders. Het is zelfs één van de weinige therapeutische denkwijzen waar aandacht besteed wordt aan het proces van vergeving.² Ook het leren dragen van verantwoordelijkheid voor hen die aan je zijn toevertrouwd is echter een thema dat vanuit het contextuele denken handen en voeten gegeven kan worden.

› PERSONALIA

Jaap van der Meiden is contextueel therapeut en heeft een eigen praktijk voor contextuele therapie. Hij is coördinator opleidingen contextuele hulpverlening aan de Christelijke Hogeschool Ede en adjunct directeur van de HdS, christelijke organisatie voor zorg en welzijn. Hij schreef onder andere het boek *Als banden knellen. Over relatieproblemen tussen volwassen kinderen en hun ouders*.

› LITERATUUR

- Boszormenyi-Nagy, Ivan en Geraldine M. Spark, *Invisible Loyalties; Reciprocity in intergenerational family therapy* (1984, Brunner Mazel New York)
- Boszormenyi-Nagy, Ivan en Barbara Krasner, *Tussen geven en nemen; over contextuele therapie*. (De Toorts, Haarlem, 1994)
- Meiden, Jaap van der, *Als banden knellen. Over relatieproblemen tussen volwassen kinderen en hun ouders* (Uitgeverij Groen, Heerenveen, 2003)
- Michielsen, M. van, W. van Mulligen en L. Hermkens (red.), *Leren over leven in loyaliteit; over contextuele hulpverlening*. (1998, Acco Leuven / Amersfoort)

› NOTEN

1. Rom 8:12
2. Nagy gebruikte het woord exoneration (ontschuldiging) voor dit proces, maar andere auteurs (Cotroneo, Hargrave) gebruiken er het woord forgiveness (vergeving) voor.
3. www.lerenoverleven.be

oplossing. Daarbij kunnen de belangen van ouders botsen met de belangen van het kind. Dat is het geval wanneer ouders er naar streven dat het kind blijft voldoen aan hun eigen verwachtingen of verlangens, terwijl het kind eigen keuzes wil maken. Vanuit de contextuele benadering wordt gezegd dat, als dergelijke botsingen onopgelost blijven – en leiden tot een verstoorde, of zelfs tot het verbreken, vermijden of ontkennen van de loyaliteit naar ouders – dit ernstig lijden kan veroorzaken in andere, horizontale relaties met bijvoorbeeld de partner of de kinderen. Zo kan de loyaliteit naar ouders mensen belemmeren op een juiste wijze de verantwoordelijkheid te nemen voor eigen kinderen. Het is interessant om het vijfde gebod daar eens naast te leggen, waar gezegd wordt dat het loon op het eren van

ouders eruit bestaat dat het de mens goed zal gaan. Andersom zal het dus ook wel kloppen? Een vraag om eens bij stil te staan.

Omdat loyaliteit een zo belangrijke dynamiek in het leven van mensen is, accentueert de contextuele benadering dan ook het belang van een goede 'loyaliteitenhuishouding'. Een mens is ingeweven in een web van loyaliteiten, waarbinnen hij voortdurend keuzen moet maken. Van belang is daarbij dat hij vrijheid heeft om ook daadwerkelijk te kunnen kiezen voor die relaties. Dat zijn de belangen die op dat moment voor hem van belang zijn. Daartoe is het van belang dat de verticale loyaliteit zich heeft ontwikkeld van de loyaliteit van het afhankelijke kind tot een volwassen loyaliteit, de loyaliteit van een zelfstandig, volwassen kind.